

Lübnan 2015

Ayşe Selcan Özdemirci

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü]

Özet

Lübnan 2015 yılını Suriye İç Savaşı'nın ağır etkisi altında güvenlik tehditleri, kaos ve siyasi krizlerle geçirmiştir. Ülke güvenlik endişelerine sebep olan terör eylemleri ve mezhepsel kutuplaşma ile başta Suriyeli sığınmacıların artan sayısı olmak üzere bir dizi sosyo-ekonomik problemin kaskacında zorlu bir eşiğe gelmiştir. Bu yazıda Lübnan'ın 2015 yılı iç politikadaki gelişmeler, uluslararası ilişkiler ve ekonomi başlıkları altında incelenmiştir. Temel iç politika problemlerinin yanı sıra ülkede ciddi siyasal ve sosyal etkileri olan protesto gösterileri, sığınmacılar meselesi ve terör eylemleri iç politika başlığı altında ele alınmıştır. Lübnan'ın tüm bu problemlerden etkilenen ekonomik durumu ve diğer ülkelerle ilişkilerine de uluslararası ilişkiler ve ekonomi başlığı altında yer verilmiştir. 2015 yılı boyunca Suriye İç Savaşı'nın etkisi altında kaldığı gözlemlenen Lübnan hem istikrarsız bir gidişat göstermiş hem de bölgeye istikrarsızlık yayan ülkeler arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Lübnan | Suriye İç Savaşı | Gelecek Hareketi | Hizbullah | Terör | Mülteci Sorunu.

Lebanon 2015

Abstract

Under the great impact of Syrian Civil War, Lebanon went through 2015 with security threats, chaos and political crisis. Lebanon is on the brink of deadlock due to countless terrorist attacks, mass migration and sectarian polarization which are substantially caused by Syria. In this paper, the year 2015 for Lebanon will be analyzed under three main titles such as domestic policy, international relations and economy. Under the title of domestic policy, the refugee dilemma, terrorist attacks, public demonstrations and also presidential elections crisis are matter of dispute. Within international relations and economy, affected Lebanese economy and economic ties with other countries are explored. One can clearly observe that Lebanon is oppressed by heavy effects of Syrian Civil war in all aspects during 2015. Therefore Lebanon fell into instability and so placed itself among instability-spreading countries posing threat to the whole region.

Keywords: Lebanon | Syrian Civil War | Future Movement | Hezbollah | Terror | Refugee Problem.

İç Politika

Müzmin Siyasal Sorunlar: Seçilemeyen Cumhurbaşkanı ve Sonu Gelmeyen Diyalog Görüşmeleri

Lübnan 2015 yılına eski Başbakanlarından Ömer Kerami'nin (1934-2015) ölüm haberi ile girdi. Kerami ailesi; mensubu olan müftüleri ve zaimleri ile 400 yılı aşkın süredir sahip oldukları bölgesel otoriteyi Ulusal Pakt ile ülke geneline yaymış¹, ülke siyasetinde etkili olmuştur.² İlk kez 1990 yılında Selim el-Hus'tan Başbakanlık görevini devralan Ömer Kerami, ekonomik istikrarsızlıklar sonucu artan protesto eylemleri ya da bir başka ifade ile *'Fakirlerin Devrimi'* nedeniyle 1992 senesinde istifa etmişti.³ Suriye yanlısı bir siyaset izleyen Kerami 2004 yılında ikinci kez başbakanlık görevine getirilmiş, sefeli Refik Hariri'ye yapılan suikast akabinde bu defa da *'Sedir Devrimi'* nin habercisi protestolar nedeniyle istifa etmek zorunda kalmıştı.⁴

Siyasi istikrarsızlık, yapılamayan seçimler, dış müdahaleler, siyasal kutuplaşma Kerami'nin Başbakanlık yaptığı döneme has gelişmeler olarak değil aksine Lübnan siyasal yapısının varoluşsal problemlerinin sürekliliğine dair göstergeler olarak okunabilir. 2014 yılından devralınan cumhurbaşkanlığı seçimi, hükümet krizi, ekonomik istikrarsızlık ve kutuplaşma gibi kronik siyasal sorunların yakın vadede çözülemeyeceğine dair işaretler 2015 yılının ilk günlerinde görülmeye başlanmıştır.

Anayasaya göre 128 sandalyeli Lübnan meclisinde 64 kişilik Hristiyan kontenjanı 34 Marunî, 14 Rum Ortodoks, 8 Rum Katolik, 5 Ermeni Ortodoks, Diğer Hristiyan azınlıklar ve 1 Ermeni Katolik tarafından doldurulurken; 64 kişilik Müslüman kontenjanında ise 27 Sünni, 27 Şii, 8 Dürzi, 2 Nusayri bulunuyor.⁵ 14 Mart Bloğunda Gelecek Hareketi, Ketaib Partisi, Lübnan Güçleri

Partisi ve bağımsızlar olmak üzere Batı yanlısı ve Suriye karşıtı gruplar yer alırken 8 Mart Bloğu'nda ise Esad yanlısı Hizbullah, Emel Hareketi, Hristiyan Maruni Özgür Yurtsever Hareketi, Suriye Sosyalist Milliyetçi Partisi ve Ermeni Taşnak Partileri yer alıyor.⁶ 14 Mart Bloğunun temsilcisi Sünni Gelecek Hareketi ile 8 Mart Bloğu temsilcisi Şii Hizbullah'ın milletvekili sayılarının birbirine çok yakın olması Cumhurbaşkanı seçiminin 19 aydır sonuçlandırılmamasına neden oluyor.

Mişel Süleyman'ın görev süresinin sona ermesini takiben hemen hemen her seçim döneminde olduğu gibi Lübnan yine bir çıkmaza girmiştir. Öncelikle hükümet seçimleri gerçekleştirilememiş, ülkenin içinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurularak bir uzlaşi hükümeti kurulmuş ve seçimler 20 Haziran 2017'ye ertelenmiştir.⁷ Uzlaşi hükümeti ise yine ülkenin içinde bulunduğu şartlar ve siyasal sisteme dair itirazlar nedeniyle Aralık 2014'ten 2015 yılı sonuna kadar yapılan 33 meclis oturumunda yeterli sayı sağlanamadığından Lübnan yeni yıla Cumhurbaşkanlığı koltuğu boş kalarak girmiş, 7 Ocak 2016'da 34. oturumun gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır.⁸

Tarafların ortak bir isim belirlemesinin önündeki en büyük engelin Suriye İç Savaşı olduğu ifade edilebilir. 8 Mart Bloğunun lideri Hizbullah, 2012 yılı itibarıyla aktif olarak Esad rejimi yanında savaşa katılma kararı almıştır.⁹ Gelecek Hareketi'nin liderliğini üstlendiği 14 Mart Bloğu ise savaşın Lübnan topraklarına taşınması tehdidi gerekçesi ile bu karara karşı çıkmıştır.¹⁰ Hatırlanacağı üzere, bir önceki Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman döneminde ülkedeki tüm taraflarca onaylanan Baabda Deklarasyonu ile Lübnan'daki grupların başka ülkelerin meselesine karışmaması hususunda anlaşılmıştı.¹¹ Dolayısıyla Lübnan'da seçilecek yeni Cumhurbaşkanı'nın söz konusu deklarasyon uyarınca Hizbullah'ın Suriye'deki faaliyetlerine yönelik yaptırımları olabileceğinden ülkede halihazırdaki güç boşluğunun Hizbullah için daha faydalı bulunduğu ifade edilebilir. Nitekim Hizbullah oturumları protesto etmiş ve oturumlarda yeter sayı sağlanamamıştır. Suriye meselesindeki karşıt tutum, aday gösterilen isimlerin tarihsel bağlamda 'düşman' safında yer alan kişiler olmaları gibi sebepler ülke siyasetinin en önemli iki aktörünün birbirine yakın sandalye sayısı ile birleşince ortak bir isim belirlemek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. 14 Mart Bloğu Samir Caca'yı aday gösterirken 8 Mart Bloğu ise Mişel Aun'un cumhurbaşkanı olmasını talep etmiştir.¹²

Gelecek Hareketi 2014 Aralık ayında anlaşmazlığa son vermek için bir adım atmış 'Samir Caca tek adayımız değil' diyerek Hizbullah ile diyalog görüşmeleri başlatmıştır. Ulusal diyalog görüşmeleri tüm diğer problemler gibi Lübnan tarihinde süreklilik arz eden uygulamalar arasında yer almıştır. 2008 yılında 14 Mart ve 8 Mart Blokları ortak bir karar verip eski Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman üzerinde anlaşana kadar seçimler 19 defa ertelenmişti. Bu süreçte de tıpkı 2014 yılından bu yana yaşananlara benzer bir dizi diyalog gerçekleştirilmişti.¹³ Olumsuz tecrübelerle rağmen¹⁴ bu defa tarafların kendi istekleri ile masaya oturuyor olmaları bir anlaşma sağlanacağı yönündeki beklentileri artırmıştır.¹⁵

Ülkedeki mezhepsel gerilimi azaltmaya odaklanan taraflar ilk diyalog toplantısında dini ve siyasi pankartların sökülmesi kararını almış ve akabinde Lübnan genelinde karara yönelik çalışmalar başlatılmıştır.¹⁶ Gelecek Hareketi’nden Gençlik Bakanı Ahmed Fatfat; diyalog görüşmelerini “Lübnan ordusu tarafından yürütülen Rumiye Hapishanesinde başlayıp Beka Vadisi’ne uzanan güvenlik planının sürdürülmesi ve Lübnan’da huzurun tesisine yönelik ilk ve en önemli adım” olarak tanımlamıştır. Ayrıca Hizbullah ile gerçekleştirilen görüşmelerden kısa sürede mucizevi bir sonuç beklenmemesi gerektiğini belirten Fatfat bunun uzun vadeli bir plan olduğunu ifade etmiştir.¹⁷ Nitekim ilk diyalog görüşmelerinde bazı konularda ortak kararlar alınabilmesine rağmen 21 kere tekrarlanan görüşmelerde taraflar ortak bir isimde anlaşamamış, son diyalog görüşmesinde ‘ulusal uzlaşa sağlanana dek’ diyalogları sürdürme kararı alınmıştır.¹⁸

Öte yandan 2015 yılı Lübnan’da yeni bir ismin cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklaması ile sona ermiştir. Lübnan LBCI televizyonunda konuşan 8 Mart Bloğuna bağlı el-Marada Partisi lideri Süleyman Franci, Cumhurbaşkanı adaylığını kamuoyu ile paylaşmıştır. 8 Mart Bloğunun resmi adayı Mişel Aun için “Aun ile iki yıldır ilişkimiz normal değil, sadece kendisini aday olarak gördüğü için bir B planı yok...Aun’un bir yedek planı yoksa Hizbullah’ın var” açıklamalarında bulunun Franci ayrıca Fransa’da Gelecek Hareketi lideri Saad Hariri ile de bir görüşme gerçekleştirdiğini ve Lübnan’ın çıkarları konusunda ortak kanaatte olduklarını ifade etmiştir.¹⁹ Franci’nin adaylığını koymasına Mişel Aun ve Samir Caca başta olmak üzere her iki bloktan da tepki gösteren siyasiler olmakla birlikte Hariri’nin Franci’nin adaylık sürecini desteklediği biliniyor.²⁰ Son tahlilde 19 aydır Cumhurbaşkanlığı koltuğu boş olan Lübnan’da siyaset tamamen Suriye İç Savaşı’nın etkisiyle kilitlenmiş durumdadır. Yasama ve yürütme faaliyetlerinin gerçekleştirilemediği Lübnan’da siyasal alandaki mezhep kotasının ülkenin tüm damarlarına nüfuz etmiş olması sebebiyle atamalar yapılamamakta, gerekli kararlar alınamamaktadır.

Terör Eylemleri

Siyasi otoritesindeki boşluk ve gerek bölgesel gerek bölge dışı güçlerin vekâlet savaşlarının sürdürüldüğü bir alan olması sebepleriyle Lübnan’da son yıllarda terör eylemlerinde ciddi artış görülmüştür. Ülkede yaşanan terör hadiselerinde genellikle 8 Mart Bloğu İsrail’i ve dış güçleri sorumlu tutarken 14 Mart Bloğu Suriye ve Hizbullah’ı suçlamaktadır. Bu noktada Eski bir bakanın 2012 senesinde yaşanan bir terör olayı ile ilgili olarak yargılandığı mahkemede tüm suçlamaları kabul etmesi Lübnan’da bağımsızlık, dış güçlerin ülkeye müdahaleleri ve ülke siyasal aktörlerin bu güçlerle ilişkileri bağlamında nicedir var olan tartışmaları alevlendirmiştir.

Bir dönem Esad’ın danışmanlığını da yapan Lübnan Eski Enformasyon Bakanı Mişel Samaha, 2012’de gerçekleşen patlama sonucunda tutuklanmış ve ABD tarafından ‘terörist’ olarak ilan edilmişti.²¹ Eski Bakan Samaha

Esad'ın Lübnan'daki kanlı eylem planı olarak değerlendirilen olaydan 3 yıl sonra Nisan 2015'de gerçekleştirilen duruşmanın ilk gününde tüm suçlamaları kabul ederek; "Suriyelilerden bir çanta içinde 170 bin dolar aldım patlayıcılarla beraber aracıma koydum. Patlayıcı ve parayı Ağustos 2012'de Şam'dan Beyrut'a getirdim ve Lübnan istihbaratıyla çalıştığımı bilmediğim Milad Kfourî'ye teslim ettim. Milad'ın kurduğu tuzağa düştüm. Evet bir hata yaptım ancak mezhepsel fitneyi önlemek için bunu yaptım" ifadesinde bulunmuştur.²² Duruşmadan üç ay sonra mahkeme Eski Bakanı tutuklu bulunduğu süre de dahil edilmek üzere toplan 4,5 sene hapis cezasına çarptırılmış ve bu sonuç siyasi liderler tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Velid Canbolat mahkeme kararının ardından 'bu karar ülkede terörü legalleştirmektedir' şeklinde bir sosyal medya paylaşımında bulunmuş, 14 Mart Bloğu ise 'Askeri Mahkeme partizan tarafların pençesine düşmüştür' açıklamasını yapmıştır.²³

Suriye İç Savaşı'nda Lübnanlı Sünnilerin Özgür Suriye Ordusu'na destek vermesi buna karşın şiilere liderlik eden Hizbullah'ın Esad rejimi saflarında savaşa dahil olması krizi Lübnan içine taşımuştur.²⁴ Bu nedenle 2015 yılı Lübnan'da terör eylemlerinin artışa geçtiği dolayısıyla ülke içindeki gerilimin tırmandığı bir yıl olarak göze çarpmaktadır. Henüz yılın ilk günlerinde Trablus'ta gerçekteştirilen intihar eyleminde saldırganlarla birlikte 11 kişi yaşamını yitirmiş, 50 kişi yaralanmıştır.²⁵ Lübnan'ın kuzeyinde Trablus'un Cebel Muhsin bölgesindeki bir kafeye peş peşe düzenlenen iki saldırıyı el-Nusra üstlenmiştir. El-Nusra'nın güvenlik nedeniyle ismini vermek istemeyen bir komutanı "saldırıyı, Lübnan vatandaşı olan üyelerimiz Taha Hiyal ile Bilal İbrahim düzenledi" bilgisini paylaşmış ayrıca "Saldırı, Nusayrilerin Suriye'de Sünnilere karşı işledikleri suçlara karşılıktır." açıklamasını yapmıştır.²⁶

İntihar saldırısına ilişkin başlatılan soruşturma kapsamında Lübnan güvenlik güçleri saldırıların kontrol merkezi olarak gördükleri Rumiye Hapishanesi'nde baskın düzenlemiş, mahkumlar koşuşlarının değiştirilmesine itiraz ederek hapishanede yangın çıkarmışlar ayrıca söz konusu baskını protesto eden bir grup Trablus'ta yolları keserek ordunun operasyona son vermesini talep etmiştir. 2014 yılındaki Trablus çatışmaları esnasında çok sayıda Lübnanlı askeri esir alan el-Nusra gelişmeleri takiben operasyonun durdurulmaması halinde elindeki esirleri öldüreceğini açıklamıştır. El-Nusra'nın bu tehdidi kamuoyunda tepki ile karşılanmış, taraflar arası gerginliği tırmandırmıştır.²⁷ Hatırlanacağı üzere 2014 yılı şii ve Sünnilerin çoğunluk olduğu yerleşim alanlarında benzer hadiselerin yaşandığı bir yıl olmuş, Lübnan hükümeti, Trablus'taki Suriye rejimi yanlıları ile karşıtları arasında yaşanan kanlı olayların önlenmesi için Mayıs 2014'te, "güvenlik planını" uygulamaya koymuştu. Ordu bu çerçevede, yoğun olarak Esad yanlılarının yaşadığı Cebel Muhsin ve çoğunlukla Suriye rejimi karşıtlarının yaşadığı Bab'ut-Tebbane bölgelerinde operasyonlar düzenlemişti. Ancak güvenlik planının başarılı bir şekilde uygulanmadığının ilk örneği olan Trablus'taki eylemler, yıl boyunca mekansal ve biçimsel değişikliklerle devam etmiştir.²⁸

Söz konusu intihar eylemi ve akabinde yaşanan gelişmeler Suriye İç Savaşı sona ermedikçe Lübnan'da terör olaylarının devam edeceğini ve mezhepler arası kutuplaşmanın giderek daha tehlikeli bir boyut alabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Ocak ayında el-Cumhuriyet Gazetesi tarafından bir dış istihbarat raporuna yer verilerek sınıra yakın Suriye'nin Kalamun bölgesinde bulunan IŞİD-Nusra militanlarının sayısının 3000'i geçmediği ve bu kuvvetlerin Lübnan'a topyekûn bir saldırı başlatabilecek kapasitede olmadıkları belirtilmiştir. Ancak raporda militanların Lübnan ordusuna karşı bir gerilla savaşı yürütebilecek güçte olduğunun da altı çizilmiştir.²⁹ Nitekim Şubat ayında IŞİD, Lübnan'da daha aktif olacağını göstergesi olarak da yorumlanabilecek bir açıklama yaparak kaçak 'Selefi Şeyh Ahmed Assir'in Lübnan emiri' olduğunu ilan etmiştir.³⁰ Assir; Haziran 2013'te Sidon'da gerçekleşen çatışmalardan sonra kaçmış, Lübnan Askeri Mahkemesi birçok sivil ve askerinin ölümünden sorumlu tutulan Assir için idam hükmü vermişti.³¹

Suriye-Lübnan sınırına oldukça yakın Kalamun bölgesinde kaydedilen gelişmeler Lübnan'da sadece güvenlik endişesini artırmakla kalmamış aynı zamanda 8 Mart ile 14 Mart blokları arasındaki gerilimi de tırmandırmıştır. Hizbullah tarafından Nusra kontrolündeki bölgeye düzenlenen saldırılarda çok sayıda can kaybı yaşanmış, Kalamun Suriye rejiminin kontrolüne geçtikten sonra bir 'zafer' konuşması yapan Nasrallah 'Lübnan sınır güvenliği sağlanana kadar çatışmalara devam edeceklerini' açıklamıştır.³² Ancak Kalamun'un stratejik önemi düşünüldüğünde Hizbullah'ın burada verdiği savaşın Lübnan sınırlarını korumaktan ziyade İran ile arasındaki bağın kopmasını ve Suriye'deki varlığının sona ermesini engellemeye çalışmak olduğu düşünülebilir.³³ Mario Ebu Zeyd çatışmalara ilişkin analizinde bölgenin stratejik öneme vurgu yaparak Kalamun'un "M5 Şam-Halep karayoluna taktik mesafede bulunan bölge, Suriye ile Lübnan toprakları arasında hayati bir tedarik hattı" olduğunu ifade etmiştir. Bölgenin muhaliflerin kontrolüne geçmesi halinde Şam'ın da yakın bir tehdit altına gireceğini söylemiştir.³⁴

5 Ekim 2015 tarihinde tekrar bombalar patlamış, Lübnan Beka Vadisi Şattura'da Suriye'ye yolcu taşıyan minibüse yönelik saldırıda can kaybı yaşanmamıştır.³⁵ Hizbullah'a yönelik bu saldırının ardından Ersal'de Lübnan askerlerinin kaçırılması ile ilgili olarak Nusra ile Güvenlik güçleri arasında arabuluculuk yapmaya çalışan Kalamun Müslüman Alimler Komitesi'ne yönelik bir saldırı gerçekleştirilmiştir. İki yılı aşkın süredir Lübnan ordusu ile IŞİD, Nusra ve bazı Suriyeli muhalif gruplar arasında kanlı çatışmalar yaşanan bölgede gerçekleşen son saldırıda beş kişi yaşamını yitirirken 15 kişi de yaralandı.³⁶ Komite'nin görüşmelerini gerçekleştirdikten sonra bu defa el yapımı bir bomba patlatıldı ve olayda 5 Lübnan askeri yaralandı.³⁷

2015 yılı boyunca Dünya genelinde yaşanan en kanlı eylemler arasında yerini alan ve IŞİD'in üstlendiği³⁸ Beyrut çifte intihar saldırıları sonucu 43 kişi yaşamını kaybetti ve 239 sivil yaralandı.³⁹ 2013 yılından sonra görülen en büyük çifte intihar eyleminde ikinci saldırıyı fark edip müdahale eden

ve bu esnada yaşamını yitiren 32 yaşındaki Adel Termos onlarca kişinin daha hayatını kaybetmesine engel oldu.⁴⁰ Söz konusu çifte intihar eylemi, Suriye’de Hizbullah milisleri desteği ile rejimin Halep güneyindeki Hader kasabasını ele geçirmelerinden sadece bir gün sonra gerçekleştirilmiş ve Şii nüfusun yoğunlukla yaşadığı Güney Beyrut’un Dahiye’nin Burc el-Braçne bölgesindeki Ayn el-Sikke Mahallesi’nde bulunan bir alışveriş merkezinin önünde yaşanmıştır.⁴¹ Saldırıya ilişkin genel değerlendirmeler bu noktada düğümlenmiş ve intihar saldırısının nedeni ülkedeki güçlü aktörlerden biri olan Hizbullah’ın Suriye’deki konumuyla ilişkilendirilmiştir.⁴² Bu ilişkilendirmede haklılık payı olduğu ifade edilmekle birlikte saldırının hedef kitlesi de göz ardı edilmemelidir. Lübnan’daki son intihar saldırısı daha önce çok sayıda örnekte kaydedilenin aksine herhangi bir kamu kurumuna, siyasi aktöre yahut ideolojik kuruluşa –örneğin bir yayın organı binasına- yönelik gerçekleştirilmemiştir. Söz konusu terör saldırısı günlük hayatın olağan şekilde aktığı bir mekânda bulunan sivil ve herhangi etnik-dini-siyasi amaçla bir araya gelmemiş bir topluluğa bu bağlamda ‘rastgele’ ve sadece kalabalık olduğu için seçilmiş bir mekânda gerçekleştirilmiştir. Mekânsal değerlendirmede bu noktayı gözden kaçırmak hadiseyi teröre ilişkin niteliklerinden uzaklaştırarak salt siyasal hesaplaşma düzlemine indirgeme riski taşımaktadır.

Suriye savaşının vekâleten taşındığı Lübnan topraklarında sivillere yönelik terör eylemlerinin dışında ayrıca suikastlar da kaydedildi. İç İstihbarat görevlisi Hasan Halid Ajaj 27 Ocak 2015 tarihinde Zagharta bölgesinde bulunan evinin önünde aracından inerken kimliği belirsiz bir kişi tarafından öldürüldü. Suikastın neden gerçekleştiğine dair remi bir açıklama yapılmazken uzmanlar Ajaj’ın Ağustos 2013’de Trablus’ta ki Takva ve es-Selam Camilerine yönelik çifte bombalı saldırı davasının araştırma komisyonundaki görevi ile bir ilgisi olabileceğini ifade ettiler.⁴³ Uzmanların bu yorumunun isabetli olabileceğine dair bir suikast daha yaşandı. Bu defa 2013’teki çifte bombalı saldırı ile ilgili olarak haklarında arama emri çıkartılan Rifat Eid ve babası Arap Demokratik Partisi lideri Ali Eid’in kardeşi Bader Eid Akkar Haysa’daki evinin önünde vurularak öldürülmüş ve suikasttan ‘Kouweikha’ isimli bir grup sorumlu tutulmuş akabinde olayla ilgili zanlı Halid Q. M. tutuklanmıştır.⁴⁴ Eid’e yönelik suikastın nedenine ilişkin resmi bir açıklama yapılmamış ancak kaynaklar Alevi (Nusayri) Eid ailesinin Akkar’ın Haysa bölgesinin sınır köyü el-Petrol’de yaşadıkları yere Beşar Esad’ı destekleyen afişler asmalarının söz konusu suikasta neden olabileceğini belirtmiştir.⁴⁵ Eid ailesinden ADP eski lideri Ali Eid 2015 yılı sonunda Suriye’de Beşar Esad’ın başkanlık Sarayı yakınlarındaki Muhacirin bölgesinde ölmüş, Eid’in ölüm nedenine ilişkin bir açıklama yapılmamıştır.⁴⁶

Son tahlilde suikastlar, bombalı araç saldırıları, intihar eylemleri gibi başlıklara sıklıkla rastlanılan Lübnan özelinde yaşanan son hadisenin, politik olandan sosyo-ekonomik olana ülkenin tüm damarlarına hâkim olan Suriye krizinin etkileri ve Lübnan’ın genel seyri bağlamında bir değerlendirme yapmaya yardımcı olabileceğini ifade etmek ve hadiseyi küresel bir terör eleme

olarak nitelendirmek gerekmektedir. Çifte intihar saldırısından sonra ülke genelinde terörle mücadele operasyonlarını arttırılmıştır. Düzenlenen operasyonlarda, Aralık ayı itibariyle yirmiden fazla şüpheli gözaltına alınmış, 300 kg'a yakın patlayıcı ele geçirildiği açıklanmıştır.⁴⁷

Çöp Protestoları

Bölgesel koşulların yoğun etkisi altında oldukça zor bir sene geçiren Lübnan, Ağustos ayı boyunca başkent Beyrut sokaklarında başlayan ve bakanlık binası işgaline varan bir dizi protesto gösterilerine sahne olmuştur. 'Kokunuz çıktı' (you stink) sloganı ile dünya gündemine oturan eylemlerin başlangıç noktası, ülkede Temmuz ayı itibariyle toplanmayan çöplerin sokaklarda birikmesine gösterilen tepki oldu.⁴⁸ Ciddi sağlık sorunlarına yol açma riski de taşıyan çöp yığınları kısa sürede Lübnan'ın istikrarsız, tıkanmış ve çok problemlili siyasal yapısına ve bu yapının yol açtığı sosyo-ekonomik sorunlara gösterilen tepkinin bir simgesi haline geldi. Atıkların toplanması için yapılan ihalelere dair ortaya atılan yolsuzluk iddiaları çöp sorununa siyasi bir boyut kazandırdı.⁴⁹ "Kokunuz çıktı" sloganı altında sosyal medyada örgütlenen inisiyatif, çöp sorunu üzerinden ülkedeki tüm problemlere yönelik bir eleştirinin simgesi oldu.

Tamamen sivil bir hareket vurgusuyla sokağa çıkan protestocular, ülkedeki tüm siyasi aktörlerin sorumlu tutulduğu döviz ve pankartlar kullanarak mezhepler ve ideolojiler üstü bir dil geliştirmiştir. Öncelikle kamu sağlığı açısından ciddi tehdit oluşturan çöplerin ivedilikle toplanması çağrısında bulunan göstericiler ayrıca yolsuzluk iddialarının soruşturulmasını, Çevre Bakanı Muhammed Maşnuk'un görevinden istifa etmesi ve siyasi aktörlerin bir araya gelerek Cumhurbaşkanı seçiminde artık bir uzlaşmaya varılmasını talep ettiler. Olayların yaşandığı sırada İçişleri Bakanı Nuhaş Maşnuk'un tatilini yarıda bırakıp ülkeye geri dönmemesi ayrıca hükümetin kriz anında dahi bir araya gelemeyişi ve çözüm bulamayışı protestonun dilini siyasileştirerek temel bir sistem eleştirisi haline gelmesine neden oldu. Lübnan hükümeti bir çözüm planı açıklamakla birlikte⁵⁰ 2015 yılı sonuna kadar Lübnan sokakları çöp yığınlarından arındırılmadı.

Asker Aileleri

2014 yılında Lübnan-Suriye sınırında Arsal bölgesinde Lübnan Ordusu ile IŞİD-Nusra arasında yaşanan çatışmalar esnasında 16'sı Nusra, 6'sı IŞİD tarafından olmak üzere 22 Lübnan asker ve polisi esir alınmıştı.⁵¹ Esir askerlerin aileleri yetkililerin olayla daha yakından ilgilenmesini sağlamak ve askerlerin serbest bırakılmaları için yaklaşık bir yıldır Beyrut'ta Meclis binasının önünde kurdukları çadırlardan ayrılmıyorlardı.⁵² 16 ay süren uzun bekleyiş ve Katar'ın arabuluculuğu sonunda Nusra elindeki 3'ü polis 13'ü asker 16 esiri Lübnan'da tutuklu bulunan 13 mahkûmun iadesi karşılığında serbest bıraktı. IŞİD'in elinde bulunan 6 asker için ise yılsonuna kadar bir gelişme kaydedilemedi.⁵³

Suriyeli Sığınmacılar

Lübnan, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Konvansiyon (1951) ve buna bağlı protokolü (1967) imzalamamıştır. Bu sebeple ülkesine güvenlik gerekçesi ile sığınanlara oturma izni ve mülteci statüsü vermeme hakkına sahiptir.⁵⁴ Lübnan 2015 yılı itibariyle kendi nüfusuna oranla Dünya’da en çok mülteci barındıran ülkedir.⁵⁵ 2011 yılıyla ülkeye giriş yapan Suriye vatandaşlarının sayısında 2013 yılında ciddi bir artış görülmüş akabinde sayı 2015 yılına kadar artan bir seyir izlemiştir. Ancak Ocak 2015 itibariyle Lübnan hükümeti vize şartı getirmiş Mayıs 2015 itibariyle de BMMYK’ya daha fazla mülteci kayıt edilmemesi talebinde bulunmuştur bu nedenle 2015 yılında mülteci sayısında görece azalma olmuştur.⁵⁶

BMMYK verilerine göre Ocak 2013’te 130.799 Suriyeli bulunurken bu sayı Aralık 2013’te 805,835’e yükselmiş, Şubat 2014’te ise 938,392’ye ulaşmıştır.⁵⁷ Ocak 2015’te Lübnan artık daha fazla mülteci barındıramayacağını açıklayarak vizesiz geçişleri kabul etmeyeceğini açıklamıştır.⁵⁸ Söz konusu açıklama ile ülkeye giriş yapan sığınmacı sayısında azalma olmakla birlikte kayıt dışı ve kaçak geçişler halen devam etmektedir. Son tahlilde 2015 sonuna doğru resmi verilere göre Lübnan’da bulunan Suriyeli sayısı 1,172,388 kişiye ulaşmıştır. Öte yandan gerek resmi kurumlar gerekse BMMYK gibi ülkedeki STK temsilcileri Lübnan’da hali hazırda 1,5 milyonun üstünde Suriyeli bulunduğunu ifade etmektedirler.⁵⁹

Lübnan’daki hassas mezhep dengesi ve Suriye İç Savaşı’nın ülke üzerindeki etkileri nedeniyle Lübnan’a giriş yapan Suriyelilerin etnik ve dini kökenlerine ilişkin bilinçli olarak tespit yapılmamakta, kayıt alınmamaktadır. Bununla birlikte sığınmacıların büyük kısmını Sünni-Arap kökenli Suriyeli vatandaşların oluşturduğu ve az sayıda Nusayri, Dürzi ve Hıristiyan’ın da Lübnan’a geldiği bilinmektedir.⁶⁰ Lübnan’da yardım talebinde bulunan mültecilerin yalnızca %40’ına, aylık 13,50 dolar tutarında fon ayrılabilmiştir.⁶¹ Söz konusu yardımların azlığı Lübnan’ın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullarla birlikte bu ülkeye sığınan mültecilerin yaşam mücadelesini her geçen gün daha fazla zorlaştırmaktadır. Henüz 2015 yılı başında tüm olumsuzluklara eklenen kar fırtınası sebebiyle Ersal’de 2’si çocuk 4 mülteci soğuktan donarak yaşamını kaybetmiştir.⁶²

Artan mülteci sayısıyla birlikte hem Lübnan siyasetleri hem uluslararası yetkililer Lübnan’ın, “temiz su, enerji, eğitim, gıda güvencesi, sağlık hizmetleri ve barınma” gibi konularda uluslararası toplumun desteğine ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler verilerine göre, 2011 yılından bugüne Lübnan’daki iş gücü sayısı yüzde 50, fakirlik yüzde 110, belediye çöp giderleri yüzde 40, su ihtiyacı ise yüzde 28 artmıştır.⁶³

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) Dünya İnsani Yardım Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesel Zirvesi’nde yayınladığı bilgi güncellemesinde Lübnan’da 2015 yılı itibariyle 10.000’in üzerinde Suriyeli halen kayıt altına alınmayı beklediği belirtildi. Ülkedeki sığınmacıların

%50'si güvenli olmayan barınma koşullarında yaşamlarını sürdürmeye çalışırken %75'i ise temel besin ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekiyor.⁶⁴ Suriyeli sığınmacıların Lübnan'ı nasıl etkilediği hakkında görüşlerini bildiren Kızılhaç'ın Lübnan'daki yardım heyetinin başkanı Fabrizio Carboni, "Dört milyon nüfuslu bir ülkeye 1 milyon 200 bin mülteci sığınırsa her şey değişir. Sokakta rastladığımız insanlar iki yıl önce gördüğünüz insanlara benzemiyor. Nüfus yapısı, kamu hizmetleri, insan sağlığı, her şey değişti....Mültecilere çalışma izni verilmiyor. Kimseden yardım alamayanlar ya kötü yola düşüyor ya da çalıştırmak için çocuklarını okuldan alıyorlar. Çocuklar suüstimale uğruyor. Bu toplu çöküşün nerede duracağını kimse kestiremiyor" dedi.⁶⁵

Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi

Tüm bu olumsuz şartlar altında 2015 yılı Lübnan ekonomisi 2014'ten pek farklı bir tablo çizmemiştir. Siyasi anlaşmazlıklar Lübnan'da karar alma süreçlerini durma noktasına getirmiş, elektrik ve su kesintilerinin yanı sıra çözüme kavuşturulamayan çöp krizi nedeniyle ülke ekonomisi çıkmaza girmiştir. Hükümet Kasım ayında döviz borcunu finanse etmek amacıyla 1.3 milyar dolarlık Eurobond ihraç etmiştir. Ancak uzmanlar cumhurbaşkanlığı krizinin 2016'da da devam etmesi halinde hükümetin gelecek yıl tahvil ihraç edemeyeceğini öngörmektedir. Özellikle Kasım ayında gerçekleşen çifte intihar saldırısı ülke ekonomisinin ciddi ölçüde bağımlı olduğu ve son beş yıldır Suriye İç Savaşı nedeniyle kırılgan hale gelen turizm sektörüne ciddi darbe vermiştir.⁶⁶

Fitch yabancı para cinsinden uzun vadeli kredi notunu (Issuer Default Ratings-IDR) Lübnan için 2015 yılında değiştirmeyerek yine B(-) olarak belirlemiştir. Fitch Lübnan'ın kredi notunun Suriye İç Savaşı'nın etkileri, siyasal sorunlar ve ekonomideki durgunluk sebepleriyle değiştirilmediğini açıklamıştır.⁶⁷ Konu ile ilgili Dış İşleri ve Mülteciler Bakanı Cebran Basil ise diasporadaki Lübnanlıların ekonomiye katkılarının önemine vurgu yaparak ülkelerine geri dönebilmeleri için gerekli tüm altyapının hazırlanacağını ifade etmiştir.⁶⁸ 2015 yılında Lübnan ülke borcunun GSMH'ya oranı % 163 olarak açıklanmıştır. Bu oran Lübnan'ı dünyanın en borçlu 12 ülkesi arasında 4. sıraya yerleştirmektedir.⁶⁹ Lübnan ekonomisi Suriye İç Savaşı'ndan kaynaklanan siyasal istikrarsızlıklar, göç ve terör tehditleriyle ciddi yara almış, başta Cebran Basil olmak üzere siyasi liderler müteaddit defalar uluslararası bağışçılara Lübnan'ın yükünün paylaşılması için çağrıda bulunmuşlardır.⁷⁰

2015 yılı itibarıyla Lübnan dış ilişkilerinde belirleyici konu ekonomi ve mülteciler olmuş akabinde Yemen meselesi ve İran ile geliştirilmeye çalışılan ticari ilişkiler yer almıştır. Başbakan Temmam Selam Kuveyt'te Suriyelilere yardım için uluslararası bağışçıların bir araya geldiği toplantıda Lübnan hükümeti tarafından hazırlanan 'Kriz Müdahale Raporu'nu açıklayarak Lübnan'ın kırılgan sosyo-ekonomik, siyasi ve güvenlik durumu sebebiyle can çekişmekte olduğunu ve yaklaşık 1,5 milyon civarındaki Suriyeli mültecinin

varlığının maliyetinin 1 milyar dolar civarında olduğunu açıkladı. Uluslararası bağışçılar söz konusu toplantısı Lübnan'da dahil olmak üzere Suriyeli sığınmacıları barındıran ülkelere 3,8 milyar dolar bağış yapılacağı taahhüdünde bulundular. Ancak BM bu miktarın ihtiyaç duyulana ancak yarısını karşılayabileceğini ifade etti.⁷¹

Lübnan'da ki çağrılara ilişkin bir yardım sözü de Almanya'dan geldi. Alman Dış İşleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier NewYork'ta G7 ülkeleri dışişleri bakanları toplantısında Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi ülkelere mülteciler için öngörülen yardım miktarında 1 milyar 600 milyon Euro daha artırıldığını açıkladı.⁷² Yıl içerisinde mülteci krizinin dünya genelinde giderek tırmanması ve bir insanlık krizine dönüşmesiyle birlikte Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanı Gerd Müller, Suriye'ye sınırı bulunan ülkelere sığınmacılar için AB'nin 10 milyar Euro'luk bir acil yardım planı hazırlamasını talep etti.⁷³ G20 Liderler Zirvesi kapsamında basın toplantısı düzenleyen BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon Türkiye ve Lübnan'a 4 milyon Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yaptığı için teşekkür ederek; sığınmacılara kapılarını açan bu iki ülkeye yapılan desteğin mutlaka artırılması gerektiğini vurguladı.⁷⁴ İnsanlık krizini hafifletmek amacıyla Kanada'nın yeni hükümeti de 2016 yılının Şubat ayı sonuna kadar, çoğu Lübnan'dan olmak üzere Ürdün ve Suriye'den 25 bin Suriyeli sığınmacıyı kabul edeceğini açıklamıştır.⁷⁵

Yemen'de gelişen hadiseler ve Suudi Arabistan öncülüğündeki askeri müdahale hemen hemen her konuda olduğu gibi yine Lübnan'da yine iki kampa bölünme şeklinde tezahür etmiştir. Cebran Bassil ülkenin resmi tutumunu dile getiren açıklamasında Lübnan'ın tarafsızlığına vurgu yapmış ve ancak "herkesin çıkarına olması halinde ve herkesi memnun edecek şekilde bir ortak Arap hareketine dahil olabileceklerini" açıklamıştır. Hizbulah liderliğinde ki 8 Mart Bloğu Suudi Arabistan karşısında bir tutum takınırken 14 Mart Bloğu durumun bu ülkelerde yaşayan Lübnanlıların güvenliğine tehdit oluşturduğu ve Suudi Arabistan'ı desteklediklerini belirtmiştir.⁷⁶

2015 yılında İran ile ekonomik işbirliğini geliştirmeye yönelik bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir. Lübnan Dışişleri Bakanı Cebran Bassil Tahran'a gerçekleştirdiği ziyarette İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, İran Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi Sekreteri Ali Şemhani ve Stratejik Araştırma Merkezi Başkanı Ali Ekber Velayeti ile görüştü. Güvenlik, terör olayları ve Lübnan siyasal problemlerinin ele alındığı görüşmelerde Bazı bölge dışı ülkelerin Lübnan'ı istikrarsızlaştırmaya çalıştığını hatırlatan Şemhani, Suriye krizinin çözümü için İran'ın sunduğu 4 maddelik planına işaret edip, Suriye'de terörizmin kökünün kurutulması ve iç diyalog görüşmelerinin yapılmasıyla ülkede yeniden güvenlik sağlanacağını, bunun Lübnan sınırlarında da güvenliği arttıracaklarını belirtmiş taraflar bölge meselelerine bölge dışı aktörlerin karışmaması hususunda görüş birliği içinde olduklarını açıklamışlardır.⁷⁷ Aralık 2015 itibarıyla İran ile görüşmeler karşılıklı devam ettirilmiş ve İran-Lübnan arasında Deniz ve Hava hatları oluşturulması, iki ülke arasında iş adamları ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi hususunda görüş birliğine varılmıştır.⁷⁸

2015 Lübnan İsrail ilişkileri açısından da zaman zaman gerilimlerin yaşandığı bir yıl oldu. Şubat ayında İsrail'in Suriye'de Kuneytra kentinde bir grup komutan ve bir İranlı Generali öldürmesi üzerine Hizbullah Golan Tepeleri ve Güney Lübnan'da iki sınırlı operasyon (Şeba Operasyonu) düzenleyerek karşılık verdi. Ancak gerek İsrail'in seçim arifesinde olması gerekse Hizbullah'ın Suriye'de ki aktif tutumunun Lübnan'da yarattığı tepki nedeniyle taraflar bu kısa süreli gerginliği ciddi bir çatışmaya dönüştüremedi.⁷⁹ Fakat 2015 yılı sonunda yine Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a taşınmasına sebep olan İsrail-Hizbullah gerginliği 2016 yılında iki aktör arasındaki ilişkinin daha ciddi boyutlara ulaşabileceği endişesi yarattı. İsrail'in Şam'da Hizbullah Suriye sorumlusu Samir Kantar'ın da aralarında bulunduğu sekiz Hizbullah üyesini vurdu. Samir içimizden biriydi diyen Nasrallah "İsrail, Kantar'ı kasten öldürdü. Buna karşı uygun zaman, mekân ve yolla cevap verme hakkımız var ve bunu uygulayacağız" açıklamasını yaptı.⁸⁰

Sonuç

Lübnan'ın kronik siyasal problemleri ve bu problemlerin doğurduğu otorite boşluğu ülkeyi bölgesel rekabet ve çatışmaların temsilen yürütüldüğü bir alan haline getirmiştir. Suudi Arabistan ve İran arasındaki rekabet ile Suriye İç Savaşı'nın, Lübnan'da siyasal sistemin tamamen kilitlenmesine dolayısıyla ülkenin dış müdahalelere daha açık hale gelmesine yol açmıştır. Bölgedeki gelişmeler ülkenin iki temel siyasal aktörü olan 14 ve 8 Mart Blokları arasındaki anlaşmazlıkları derinleştirmekle kalmamış 18 farklı mezhebin bulunduğu ülkede mezhepler arası gerginliği de tırmandırarak ülkeyi kaos ve istikrarsızlık kaynağı haline getirmiştir. 8 Mart Bloğu liderliğini yapan Hizbullah'ın Suriye'de rejim yanında savaşa dahil olması buna mukabil Gelecek Hareketi liderliğindeki 14 Mart Bloğunun rejim karşıtı politikaları desteklemesi sadece iç politikada etkili olmamış ayrıca ekonomik, sosyal ve güvenlik riskleri bağlamında Lübnan'ı ciddi şekilde etkilemiştir.

İç politikadaki rekabet ülkede 19 aydır Cumhurbaşkanı'nın seçilememesine sebep olmuş dolayısıyla bürokrasi işlemez hale gelmiştir. Siyasal kilitlenme Suriye İç Savaşı'nın sıklıkla ülke toprakların sızmasına yol açmış Lübnan'da 2015 yılında Dünyanın en kanlı terör eylemlerinden birisi olan ve 43 kişinin yaşamını yitirdiği Beyrut intihar saldırısının yanı sıra yıl boyunca birçok terör eylemi gerçekleştirilmiştir. İki Blok arasındaki gerginlik sadece siyasal alanla sınırlı kalmamış ülkenin tüm katmanlarına yayılarak kutuplaşma ve gerginliği derinleştirmiştir. Beyrut sokaklarında yığınlar oluşturan çöplerin toplanmaması üzerine başlayan çöp krizi kısa zamanda tüm ülkeye yayılmış ve günlerce süren protesto eylemleri ile uzun süre gündemde kalmıştır. Hali hazırda 1,5 milyona yakın Suriyeli sığınmacıyı barındıran ülke daha fazla mülteci kabul edemeyeceğini açıklamış ve mülteciler meselesine dair yıl boyunca sık sık uluslararası camiaya destek çağrısında bulunulmuştur. Son tahlilde 2015 yılının Lübnan'da ekonomik, siyasal ve güvenlik problem-

lerin artarak devam ettiği bir yıl olduğunu ifade etmek m¼mk¼nd¼r. Bu bağ-
lamda dış akt¼rlere daha da bağımlı hale gelen L¼bnan'da istikrar ve huzur
ortamının sağlanmasının b¼lgenin iki çatıŐmacı akt¼r¼ Suudi Arabistan ile
İran arasındaki iliŐkiye ve bu ilişkinin Suriye İç Savaşı üzerinde nasıl bir etki
yaratacağına bağlı olduğu ifade edilebilir.

Kronoloji

- **10 Ocak:** Cebel Muhsin'de gerçekleştirilen bombalı saldırıda 11 kişi öldü, 50 kişi yaralandı.
- **14 Ocak:** Güvenlik planı kapsamında Lübnan güvenlik güçleri tarafından Rumiye Hapishane'ne düzenlenen basın nedeniyle Trablus'ta çatışmalar yaşanmıştır.
- **27 Ocak:** İç İstihbarat görevlisi Hasan Halid Ajaj uğradığı suikast nedeniyle yaşamını yitirdi.
- **28 Ocak:** Hizbullah Şeba Çiftlikleri'ndeki İsrail ordusuna iki sınırlı operasyon düzenledi. Operasyonlarda 17 İsrail askerinin öldüğü bildirildi.
- **5 Mart:** ADP lideri Ali Eid'in kardeşi Bader Eid Akkar Haysa'da ki evinin önünde vurularak öldürüldü.
- **5 Mayıs:** Lübnan Hükümeti BMMYK'ya daha fazla mülteci kaydedilmemesi çağrısında bulundu.
- **23 Ağustos:** Eylül-Lübnan'da aylarca süren çöp protestolarına 20.000i aşkın kişi katıldı.
- **30 Eylül:** Alman Dış İşleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier NewYork'ta G7 ülkeleri dışişleri bakanları toplantısında Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi ülkelere mülteciler için öngörülen yardım miktarının 1 milyar 600 milyon Euro artırıldığını açıkladı.
- **18 Ekim:** Dışişleri Bakanı Cebran Bassil Tahran'a gerçekleştirdiği ziyarette İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, İran Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi Sekreteri Ali Şemhani ve Stratejik Araştırma Merkezi Başkanı Ali Ekber Velayeti ile ekonomi, siyasi problemler ve ikili işbirliği konularında bir dizi görüşme gerçekleştirdi.
- **12 Kasım:** Beyrut'ta meydana gelen çifte intihar saldırısında 43 kişi yaşamı kaybetti. Saldırı Dünya'da 2015 yılında kaydedilen en kanlı terör eylemleri arasında yer aldı.
- **1 Aralık:** Lübnan ile el-Nusra arasında gerçekleştirilen esir takasında 16 asker ve polis Lübnan'a iade edildi.
- **7 Aralık:** İran-Lübnan arasında Deniz ve Hava hatları oluşturulması, iki ülke arasında iş adamları ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi hususunda yapılan müzakereler sonucu anlaşmaya varıldığı açıklandı.
- **18 Aralık:** Marada Partisi lideri Süleyman Franci Cumhurbaşkanlığı için adaylığını açıkladı.
- **22 Aralık:** İsrail'in Şam operasyonlarında Hizbullah güçlerini öldürmesi sonucunda Lübnan İsrail-Lübnan sınırında karşılıklı füze atışları gerçekleştirildi.

Notlar

- 1 Ömer Kerami ülkenin bağımsızlığını kazanmasında önemli bir figür olan eski Lübnan Başbakanı Abdul Hamid Kerami'nin oğludur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Former Prime Minister Omar Karami dies after long illness, DailyStar, 1 Ocak 2015.
- 2 Omar Karami Obituary", TheGuardian, 1 Ocak 2015.
- 3 Lübnan'ın Eski Başbakanı Ömer Kerami Vefat Etti", CİHAN, 1 Ocak 2015.
- 4 Eski Lübnan Başbakanı Kerami vefat etti", Milliyet; 2 Ocak 2015.
- 5 Lübnan'da Süleyman Franci Cumhurbaşkanı Adayı, Al-Jazeera, 18 Aralık 2015.
- 6 Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı Krizi, AA, 16 Aralık 2015.
- 7 Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı Krizi, BİK, 19 Kasım 2014.
- 8 Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı Krizi, AA, 16 Aralık 2015.
- 9 Melani Cammett; The Syrian Conflict's Impact on Lebanese Politics, United States Institute of Peace Brief, No. 158, November 18, 2013.
- 10 Hariri: Hizbullah Suriye'den çekilmeli, Dünya Bülteni, 15 Şubat 2015.
- 11 Mario Abo Zeid; Lebanese Presidential Elections, Carnegie, 14 Şubat 2015.
- 12 Dilek Yiğit; Lübnan'da Başkanlık Krizi, 21.YYTE, 29 Mayıs 2015.
- 13 Lübnan'da Süleyman Dönemi, BBC, 26 Mayıs 2008.
- 14 Doha Uzlaşısı ile sona eren sürece dair ayrıntılı bilgi için bkz: Nicolas Nassif; Is the Future Movement-Hezbollah dialogue pointless?, al-Akhbar, 23 Aralık 2014.
- 15 Wehbe: Dialogue between Hezbollah, Future useful, NNA, 5 Ocak 2015.
- 16 Lebanese political factions no longer bid on ISIS: Hezbollah MP, DailyStar, 7 Şubat 2015.
- 17 Fatfat: Dialogue between Future, Hezbollah longterm plan, Iloubnan, 26 Ocak 2015.
- 18 Hizbullah, Future Movement dialogue session concludes at Ain Tineh, al-Monitor, 30 Kasım 2015.
- 19 Lübnan'da Süleyman Franci Cumhurbaşkanı Adayı, Al-Jazeera, 18 Aralık 2015.
- 20 Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı Krizi Devam Ediyor, Bugün, 18 Aralık 2015.
- 21 ABD Samaha'yı Terörist İlan Etti, TimeTürk, 18 Aralık 2012.
- 22 Eski Bakandan bombalı saldırı itirafı, TimeTürk, 22 Nisan 2015.
- 23 Rage grows over Samaha sentence: 'it legalizes terrorism', DailyStar, 14 Mayıs 2015; Ex-Lebanese minister sentenced for Syria-linked plot, Reuters, 13 Mayıs 2015.
- 24 Oytun Orhan; Suriye Krizi'nin Lübnan'a Etkisi: Lübnan'dan Gözlemler, ORSAM, 6 Şubat 2015.
- 25 Lübnan'da Hapishane Operasyonu, Al-Jazeera, 12 Ocak 2015.
- 26 Lübnan'da İntihar saldırısı, AA, 10 Ocak 2015.
- 27 Lübnan'da Hapishane'ye Operasyon, TRTTürk, 12 Ocak 2015.
- 28 Security Plan Kicks Off in Lebanon's Bekaa Valley, Al-Akhbar; 12 Şubat 2015.
- 29 ISIS, Nusra militants number 3,000 on Lebanon-Syria border: report, DailyStar, 6 Ocak 2015.
- 30 الجمهورية قريبا...الاسير اميرا لـ"داعش" في لبنان , 25 Şubat, 2015.
- 31 ISIS to appoint Ahmad al-Assir as Emir in Lebanon, claims local newspaper, Al-Arabiya, 28 Şubat 2015.
- 32 Kalamun'da Nusra ve Hizbullah arasında çatışma, TimeTürk, 25 Mayıs 2015.

- 33 Konu ile ilgili bir bkz: David Schenker and Oula A. Alrifai; Hezbollah's Victory in Qalamoun: Winning the Battle, Losin the War; Washington Institute, 20 Mayıs 2015.
- 34 Mario Ebu Zeyd; Esed'in Son Savaşı, Al-Jazeera, 13 Mayıs 2015.
- 35 Bomb in Lebanon targets bus heading to Syria, no casualties, Reuters, 5 Ekim 2015.
- 36 Explosion 'targets Muslim committee' in Lebanon's Aarsal, Al-Jazeera, 5 Kasım 2015.
- 37 Lebanon army hit by IED in Aarsal, NOW, 6 Kasım 2015.
- 38 Beirut'taki Saldırıları IŞİD üstlendi, BBC, 12 Kasım 2015.
- 39 Beirut bombings: what's the mood in Lebanon?, The Guardian, 16 Kasım 2015.
- 40 Adel Termos: Hero father 'saved hundreds of lives' by tackling second Beirut suicide bomber, Independent, 16 Kasım 2015.
- 41 Beirut'ta Çifte İntihar Saldırısı, Hürriyet, 12 Kasım 2015.
- 42 Lübnan'da Bir yıl Aradan Sonra İlk Toplantı, Al-Jazeera, 12 Kasım 2015.
- 43 ISF Intelligence Officer assassinated in Zgharta , North Lebanon, YaLibnan, 27 Ocak 2015.
- 44 Lebanese Army Detains Suspect in Bader Eid Killing, PressReader, 5 Mart 2015.
- 45 Lebanese Army detains suspect in Bader Eid killing, DailyStar, 4 Mart 2015.
- 46 Ex-ADP chief Ali Eid dies in Syria at age of 75, DailyStar, 25 Aralık 2015; Ali Eid buried in North Lebanon hometown after death in Syria, 28 Aralık 2015.
- 47 Lübnan'da Terörle Mücadele Operasyonu, Timeturk, 5 Aralık 2015.
- 48 Protests over Trash Crisis in Beirut Lebanon, Breaking News, (et:30.12.2015).
- 49 Zack Beauchamp; Why Lebanon is protesting over garbage, WoxWorld, 9 Kasım 2015.
- 50 Lübnan'da çöp krizine çözüm planına onay, AA, 10 Eylül 2015.
- 51 Lübnan - El Nusra arasında esir takası, Habertürk, 1 Aralık 2015.
- 52 Lübnan ve el-Nusra Arasında Esir Takası, Birgün, 2 Aralık 2015.
- 53 Bağdadı'nın eski eşi: Türkiye'ye gideceğim, Al-Jazeera, 1 Aralık 2015.
- 54 Oytun Orhan; Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu, ORSAM, No.189, 2014, s.34.
- 55 2015 UNHCR Country Operations Profile: Lebanon, www.unhcr.org, (e.t.: 20.12.2015).
- 56 An unquantifiable tragedy: UNHCR discusses the ongoing Syrian refugee crisis in Lebanon, Executive Magazine, 25 Aralık 2015.
- 57 Syria Regional Refugee Response: Inter-agency Information Sharing portal, <http://data.unhcr.org...> (e.t.30.12.2015).
- 58 Executive Magazine, a.y.
- 59 Lebanese foreign minister: We cannot be the only ones receiving refugees, Al-Monitor, 10 Eylül 2015.
- 60 Orhan, a.g.e, s.35.
- 61 BM Lübnan'da ki kayıtlı Suriye vatandaşlarına dağıttığı kişi başına aylık 34 dolar tutarındaki yemek kuponunu 2014 yılı ortalarından itibaren 17 dolara indirmiştir. Amnesty International; Syria's refugee crisis in numbers, 4 Eylül 2015, www.amnestyinternational.org, (e.t. 30.12.2015).
- 62 Lübnan'da 4 Suriyeli mülteci donarak öldü, Al-Jazeera, 7 Ocak 2015.
- 63 Lübnan'ın 2015'i krizlerle geçti, TRT Türk, 31 Aralık 2015.
- 64 BM Rakamlarıyla Suriyeli Mülteciler, Bianet, 18 Mart 2015.

- 65 Lübnan'da para artık yetmiyor, DW, 18 Ağustos, 2015.
- 66 Lebanon Economic Outlook, Focus Economics, www.focus-economics.com, (e.t. 31.12.2015)
- 67 Fitch upholds Lebanon's negative Outlook, DailyStar, 15 Aralık 2015.
- 68 Bassil: Expats play key role in Lebanon economy, DailyStar, 15 Aralık 2015.
- 69 Dünyanın en borçlu 12 ülkesi, TRTHaber, 14 Şubat 2015.
- 70 Bassil Warns of Plan to Keep Syrian Refugees Permanently in Lebanon, Naharnet, 22 Nisan 2015.
- 71 Donors pledge \$4bn in humanitarian aid for Syrians, The Guardian, 31 Mart 2015.
- 72 Almanya'dan Mültecilere Ek Yardım Sözü, Milliyet, 30 Eylül 2015.
- 73 AB, sığınmacı krizine 10 milyar euro ayırsın, DW, 17 Ağustos 2015.
- 74 Ban Ki-mun: Türkiye ve Lübnan'a yapılan destek arttırılmalı, NTV, 15 Kasım 2015.
- 75 TRTTürk, a.y.
- 76 Suud'un Yemen'e müdahalesi Lübnan'ı böldü, TimeTürk,; 27 Mart 2015.
- 77 Lübnan Dışişleri Bakanı, İranlı yetkililerle görüştü, İRİB, 18 Ekim 2015.
- 78 Iran, Lebanon call for enhanced economic cooperation, IRNA, 7 Aralık 2015.
- 79 Hizbullah'ın Misillemesi ve İran'ın Hesabı, Al-Jazeera, 11 Şubat 2015
- 80 Nasrallah: İsrail'e Cevap Vereceğiz, Radikal, 22 Aralık 2015.